

ΠΜΣ Λοιμωξιολογία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

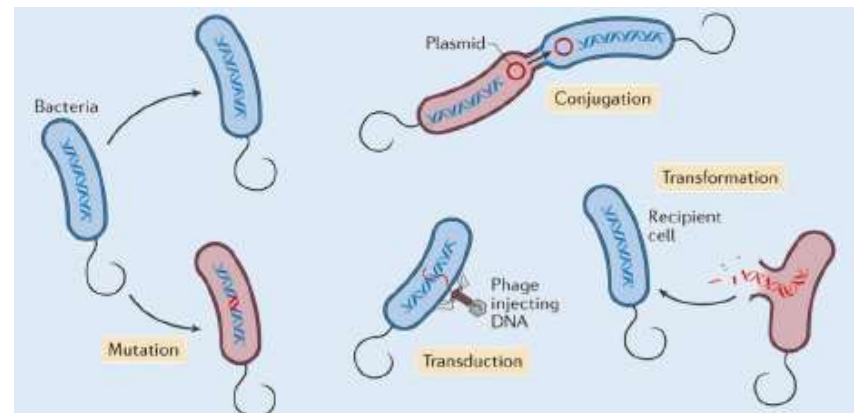
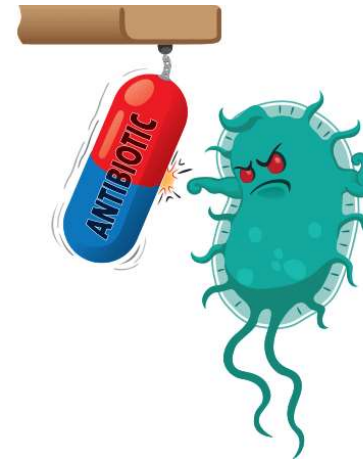
Γενετική βάση αντιμικροβιακής αντοχής

Ειρήνη Γαλάνη, Ερευνήτρια Βιολόγος PhD, Ε.ΔΙ.Π, ΕΚΠΑ

2 Νοεμβρίου 2020

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ▶ Ορισμός μικροβιακής αντοχής
  - ▶ Ενδογενής αντοχή
  - ▶ Επίκτητη αντοχή
- ▶ Κλινική αντοχή
- ▶ Μικροβιολογική αντοχή
  - ▶ Επιδημιολογικές “cut-off” τιμές (ECOFFS)
- ▶ Αυτόματες μεταλλάξεις
- ▶ Απόκτηση εξωγενών γονιδίων
  - ▶ Μεταγωγή
  - ▶ Σύζευξη
  - ▶ Μετασχηματισμός
- ▶ Φορείς γονιδίων αντοχής
  - ▶ Πλασμίδια
  - ▶ Μεταθετά στοιχεία
    - ▶ Αλληλουχίες εισδοχής
    - ▶ Transposons
  - ▶ Integrons

ΜΙΚΡΟΒΙΑΚΗ ΑΝΤΟΧΗ

Ορισμός:

Η ικανότητα ενός μικροοργανισμού να αντιστέκεται στη δράση ενός αντιμικροβιακού παράγοντα

Ενδογενής αντοχή

- ▶ Χρωμοσωμική
- ▶ Υπάρχει σε όλα τα στελέχη ενός είδους μικροβίων
- ▶ 'Ευαίσθητα' στελέχη δηλώνουν λάθος στην ταυτοποίηση ή στο αντιβιογράμμα

Επίκτητη αντοχή

- ▶ Είναι αποτέλεσμα είτε μετάλλαξης στο μικρόβιο είτε μεταφοράς ενός γονιδίου αντοχής
- ▶ Υπάρχει σε ορισμένα στελέχη ενός είδους μικροβίων

Ενδογενής αντοχή

Πού οφείλεται

- ▶ Έλλειψη συγγένειας με τον στόχο
- ▶ Ανικανότητα εισόδου στο κύτταρο
- ▶ Αντλία εξαγωγής
- ▶ Αδρανοποίηση αντιβιοτικού

Παραδείγματα Ενδογενούς αντοχής

- ▶ Εντεροβακτηριακά
  - ▶ Γλυκοπεπτίδια ή λινεζολίδη
- ▶ Εντερόκοκκοι
  - ▶ Φουσιδικό οξύ
- ▶ *Klebsiella spp.*
  - ▶ Αμπικιλλίνη
- ▶ *P. mirabilis*
  - ▶ Νιτροφουραντοΐνη ή κολιστίνη
- ▶ *Serratia marcescens*
  - ▶ Κολιστίνη
- ▶ *Stenotrophomonas maltophilia*
  - ▶ Καρβαπενέμες
- ▶ Gram-θετικά
  - ▶ Αζτρεονάμη

Κλινικά όρια ευαισθησίας (clinical breakpoints)

- ▶ Απώτερος σκοπός τους είναι ο διαχωρισμός των στελεχών σε **ευαίσθητα-S** και **ανθεκτικά-R**
- ▶ Είναι δείκτες με κλινική αξία, καθορίζονται από το αποτέλεσμα στον άνθρωπο και σχετίζονται με το δοσολογικό σχήμα και την οδό χορήγησης
  - ▶ **S ή E “Ευαίσθητος, με κανονικό δοσολογικό σχήμα”**
    - ▶ Ο μικροοργανισμός στον οποίο αναμένεται θεραπευτική επιτυχία χορηγώντας τον αντιμικροβιακό παράγοντα σε κανονικό δοσολογικό σχήμα
  - ▶ **I “Ευαίσθητος, σε αυξημένη έκθεση ”**
    - ▶ Ο μικροοργανισμός στον οποίο αναμένεται θεραπευτική επιτυχία, εφόσον εξασφαλίζεται αυξημένη έκθεση στον αντιμικροβιακό παράγοντα είτε λόγω τροποποίησης του δοσολογικού σχήματος είτε λόγω μεγάλης συγκέντρωσης του αντιμικροβιακού παράγοντα στη θέση της λοίμωξης
  - ▶ **R ή A “Ανθεκτικός”**
    - ▶ Ο μικροοργανισμός στον οποίο αναμένεται θεραπευτική αποτυχία, ακόμη και σε αυξημένη έκθεση στον αντιμικροβιακό παράγοντα

Μικροβιολογική αντοχή και επιδημιολογικές “cut-off” τιμές (ECOFFS)

Η μέγιστη MIC που καταγράφεται στον **Wild Type** μικροβιακό πληθυσμό, και διαχωρίζει τον **WT** από τον **Non-Wild Type** πληθυσμό

Wild type (WT)

- ▶ Φυσικός μικροβιακός πληθυσμός
  - ▶ Στερείται κάθε επίκτητου μηχανισμού αντοχής
- ▶ WT MIC $\leq$ ECOFF

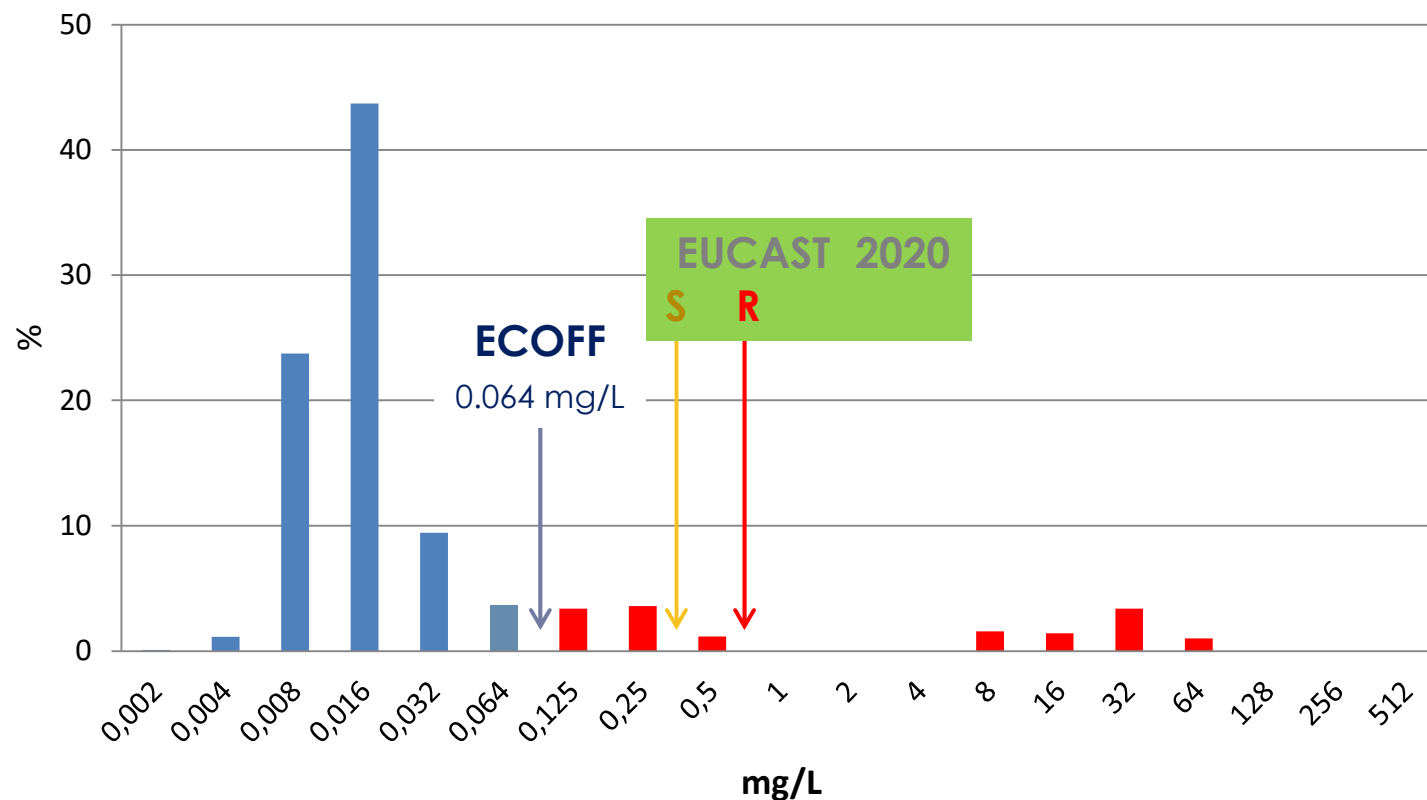
Non-Wild Type (NWT)

- ▶ Μη φυσικός μικροβιακός πληθυσμός
  - ▶ Παρουσία ενός τουλάχιστον μηχανισμού αντοχής στο συγκεκριμένο αντιβιοτικό
    - ▶ επίκτητο (μεταφορά γονιδίου)
    - ▶ μεταλλακτικό (μετάλλαξη γονιδίου)
- ▶ NWT MIC $>$ ECOFF

Μικροβιολογικά και κλινικά όρια ευαισθησίας

Ciprofloxacin / *Escherichia coli*
International MIC distribution

Clinical breakpoints

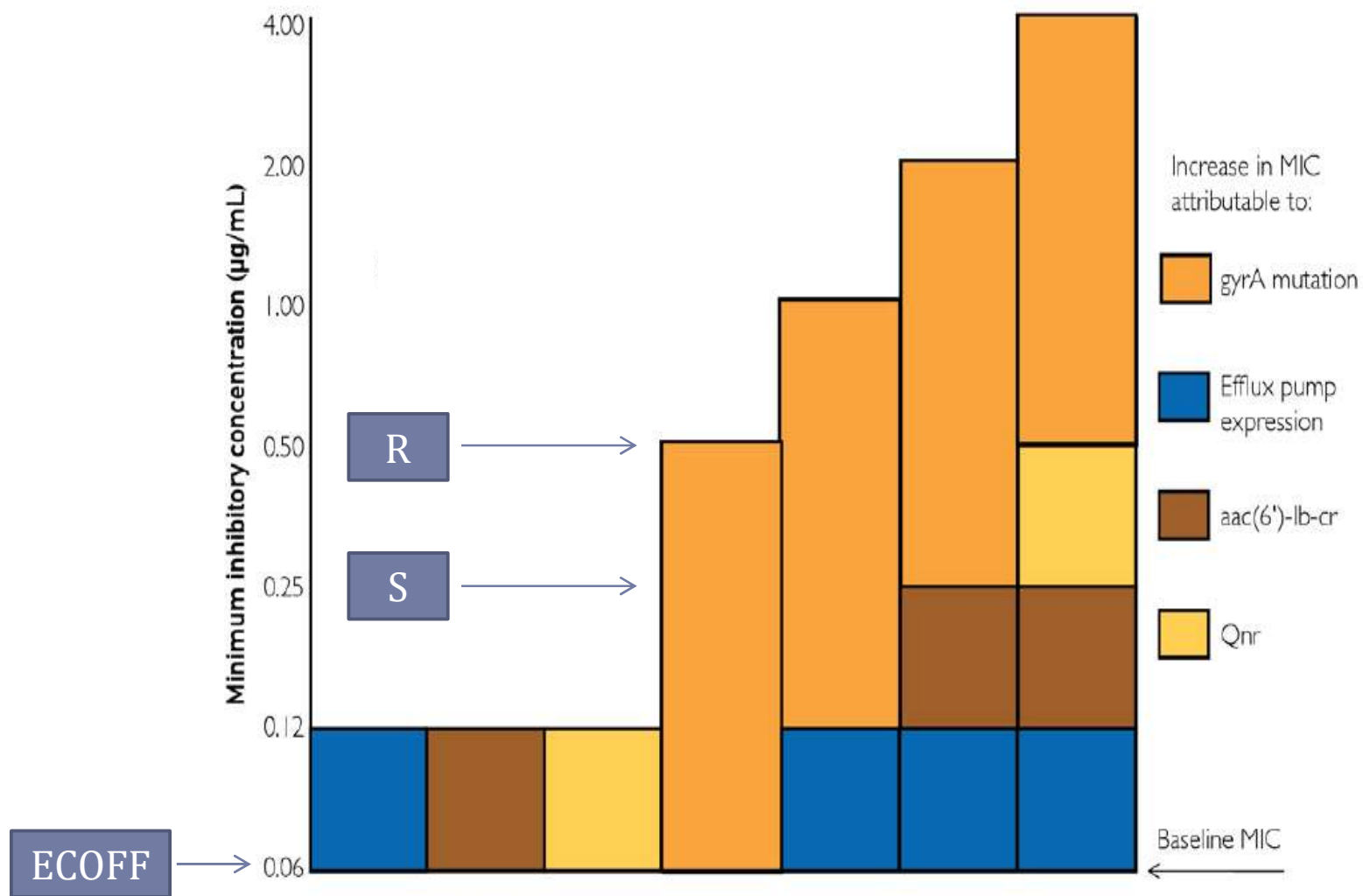
EUCAST
 $S \leq 0.25$, $R > 0.5$

CLSI
 $S \leq 0.25$, $R > 0.5$

MIC
Epidemiological cut-off: 0.064 mg/L
Wildtype (WT) organisms: ≤ 0.064 mg/L

16702 μετρήσεις

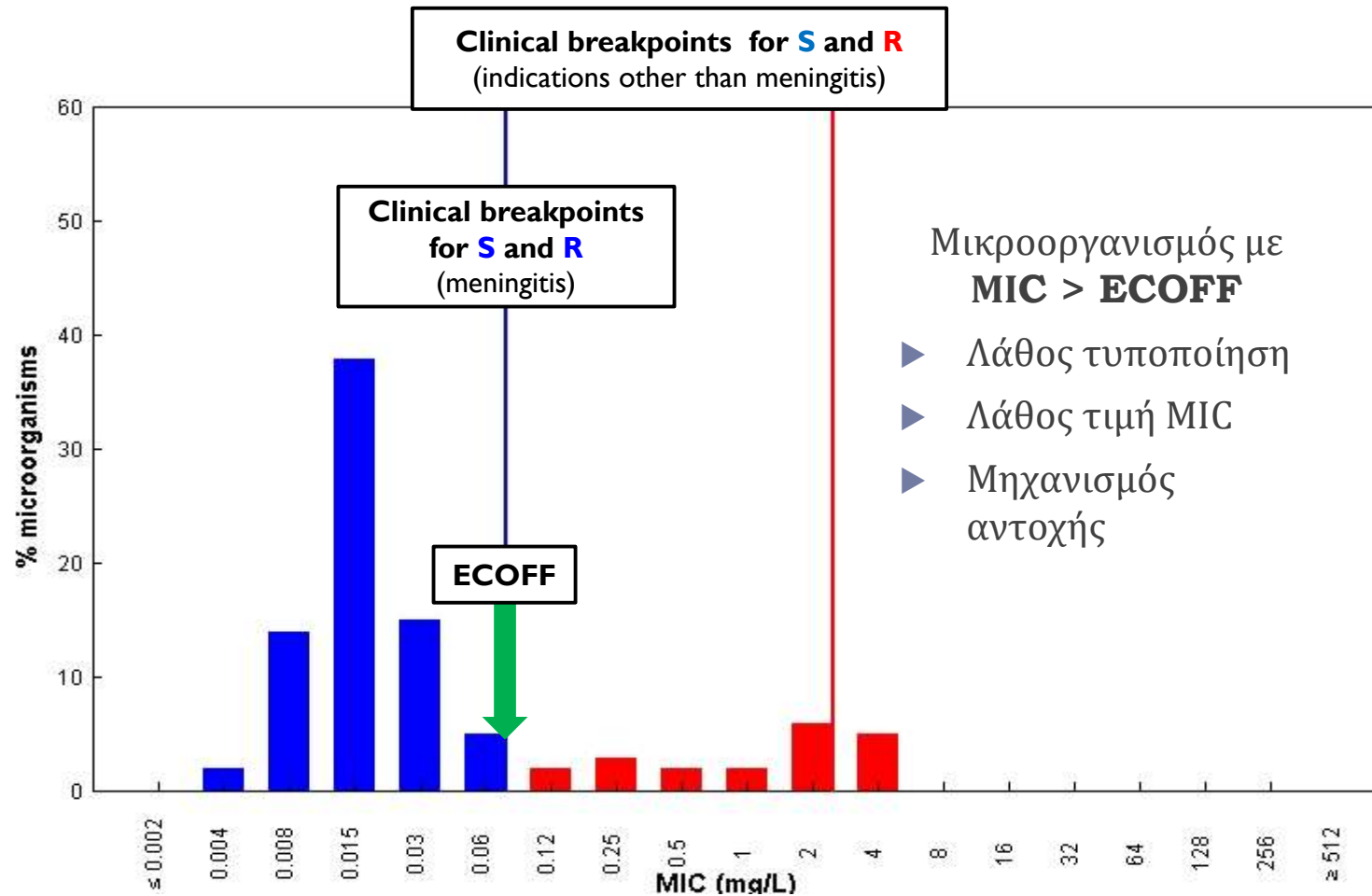
Αντιπροσωπευτικό γράφημα της συνεισφοράς διάφορων μεμονωμένων και συνδυασμένων μηχανισμών αντοχής στις φθοριοκινολόνες

Benzylpenicillin / *Streptococcus pneumoniae*

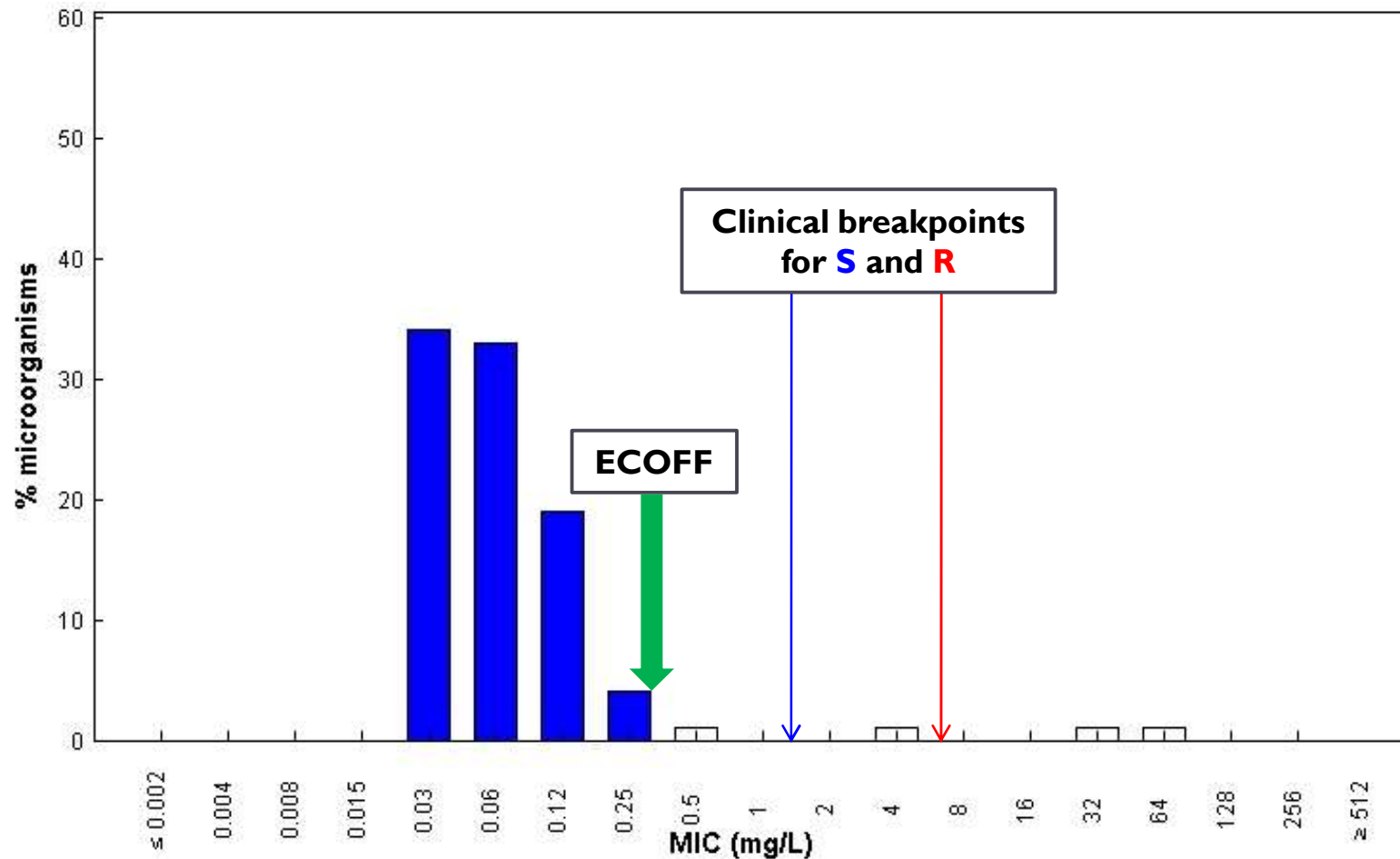
International MIC distribution

Epidemiological cut-off: 0.064 mg/L
Wildtype (WT) organisms: ≤0.064 mg/L

37742 μετρήσεις

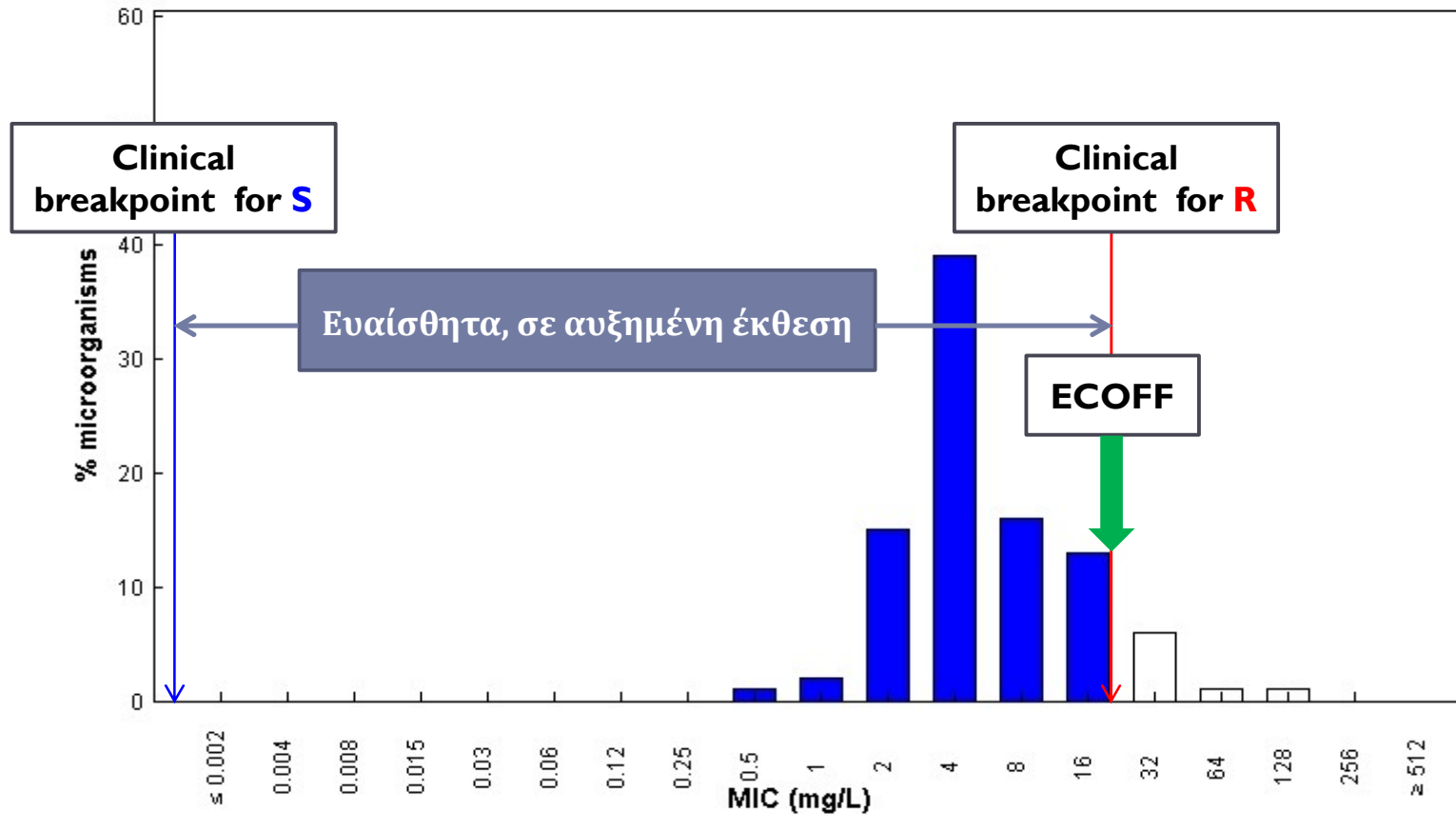
Aztreonam / *Escherichia coli* International MIC distribution

Epidemiological cut-off (ECOFF): 0.25mg/L
Wildtype (WT) organisms: ≤0.25 mg/L

3192 μετρήσεις

Aztreonam / *Pseudomonas aeruginosa* International MIC distribution

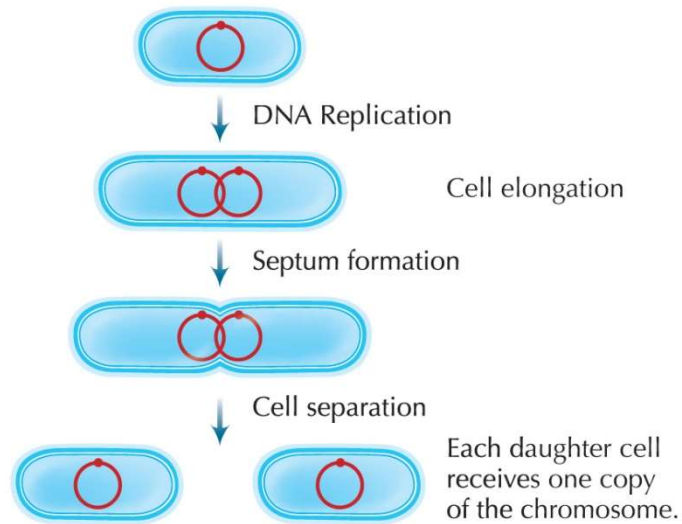

Epidemiological cut-off (ECOFF): 16mg/L
Wildtype (WT) organisms: ≤16 mg/L

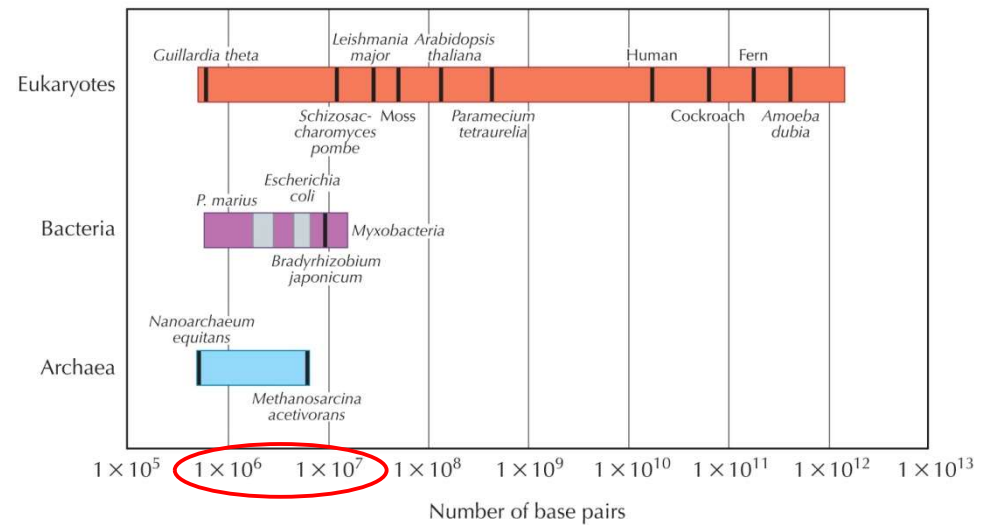
3293 μετρήσεις

Κυτταρική διαίρεση

Διχοτόμηση

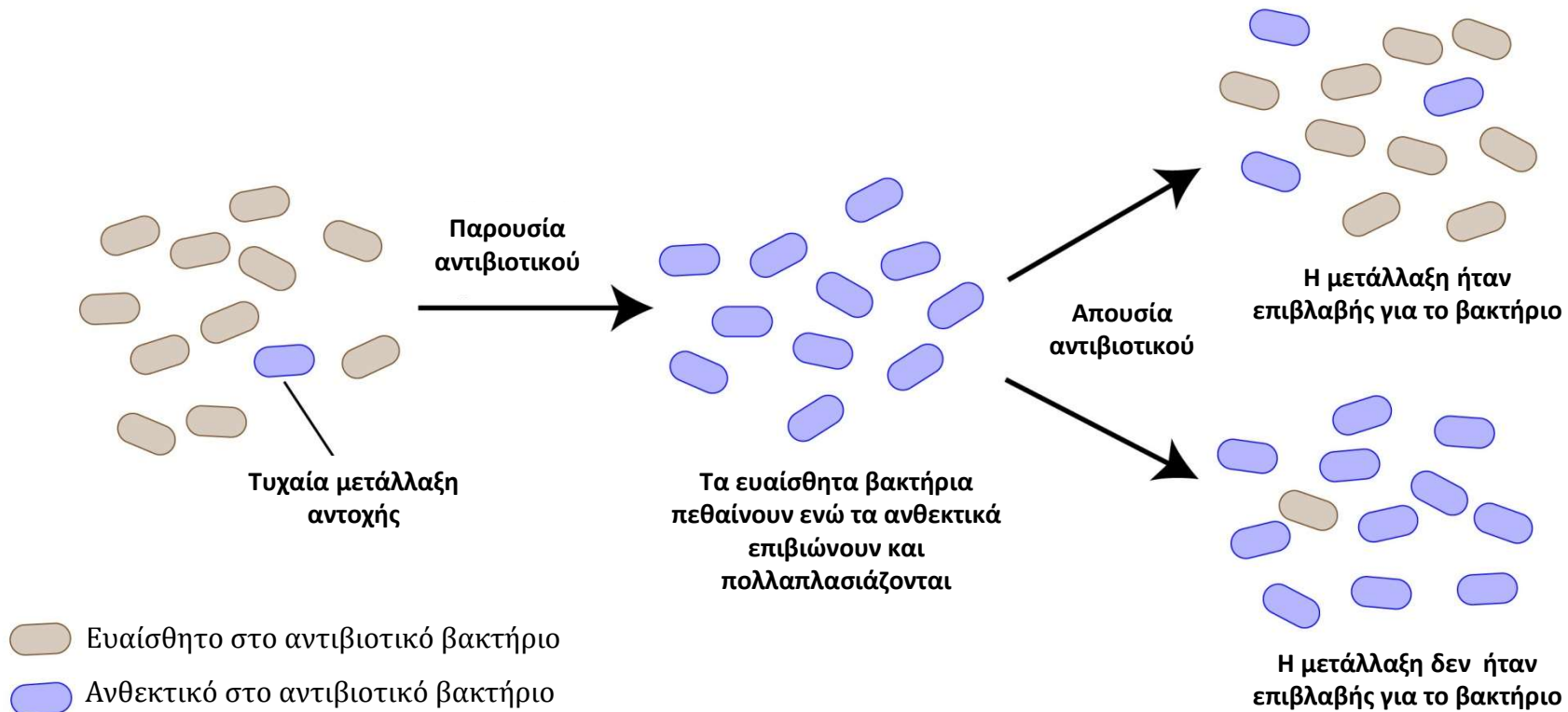

Μέγεθος γονιδιώματος

Αυτόματες μεταλλάξεις σε ενδογενή γονίδια

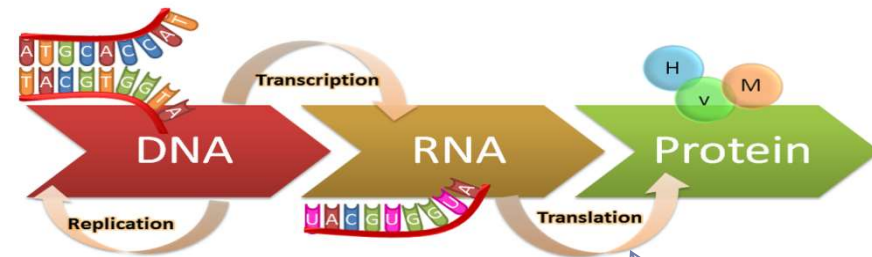
- ▶ Οι μεταλλάξεις συμβαίνουν σπάνια $1:10^6 - 10^8$ ως τυχαία συμβάντα, αφορούν το χρωμοσωμικό DNA και συμβάλλουν ελάχιστα στην απόκτηση αντοχής
- ▶ Επιλέγονται κάτω από την πίεση των αντιβιοτικών και προκαλούν ανθεκτικούς πληθυσμούς (κάθετη μεταβίβαση)

Αυτόματες μεταλλάξεις σε ενδογενή γονίδια

- ▶ Σιωπηλές (silent mutations)
  - ▶ Δεν επηρεάζεται η πρωτεΐνη (εκφυλισμένος γενετικός κώδικας)
- ▶ Με λάθος νόημα (missense mutations)
  - ▶ Ένα αμινοξύ αντικαθίσταται από άλλο
- ▶ Χωρίς νόημα (Nonsense mutations)
  - ▶ Ένα αμινοξύ μετατρέπεται σε κωδικόνιο λήξης με αποτέλεσμα τον πρόωρο τερματισμό της πρωτεΐνης
- ▶ Μετατόπισης πλαισίου (Frameshift mutations)
  - ▶ Προσθήκη ή έλλειψη μερικών ή πολλών ζευγών βάσεων
  - ▶ Όλα τα αμινοξέα μετά τη μετάλλαξη είναι διαφορετικά από το αναμενόμενο
  - ▶ Συχνά εμφανίζεται σύντομα ένα κωδικόνιο λήξης
- ▶ Ανάδρομες μεταλλάξεις (Reversions)
  - ▶ Μια δεύτερη μετάλλαξη που αναστρέφει τα αποτελέσματα της πρώτης μετάλλαξης
  - ▶ Ο φαινότυπος ξαναγίνεται φυσιολογικός (σχεδόν)

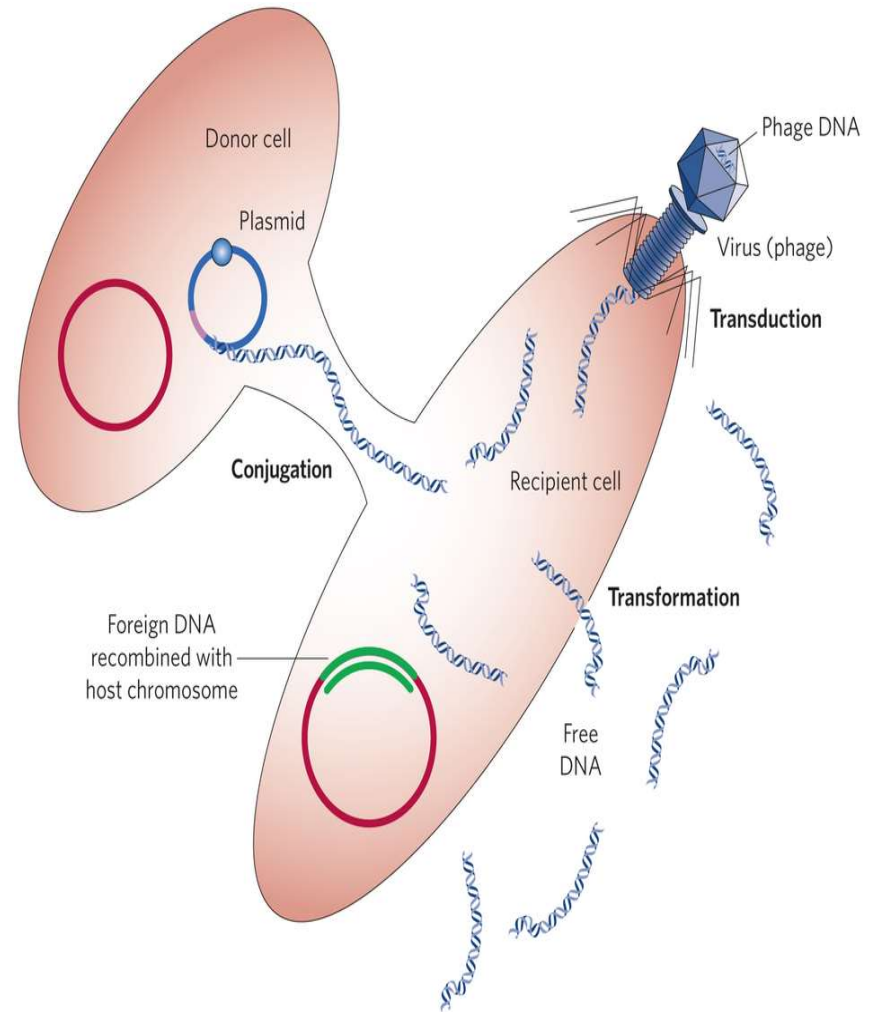
- ▶ Σε δομικά γονίδια
  - ▶ διευρυμένο φάσμα ενζυμικής δραστηριότητας
    - ▶ π.χ. ESBL
  - ▶ τροποποίηση στόχου
    - ▶ π.χ. γυράση (gyrA)
  - ▶ ελλειμματική μεταφορά
    - ▶ π.χ. πορίνη (OprD)
- ▶ Σε ρυθμιστικά γονίδια
  - ▶ αυξημένη έκφραση
    - ▶ π.χ. αντλίες εκροής

		ΔΕΥΤΕΡΟ ΝΟΥΚΛΕΟΤΙΔΙΟ				Τ C A G
		T	C	A	G	
T	TTT	TCT	TAT	TGT	T C A G	
	TTC	TCC	TAC	TGC		
	TTA	TCA	TAA	TGA		
C	CTT	CCT	CAT	CGT	T C A G	
	CTC	CCC	CAC	CGC		
	CTA	CCA	CAA	CGA		
A	ATT	ACT	AAT	AGT	T C A G	
	ATC	ACC	AAC	AGC		
	ATA	ACA	AAA	AGA		
G	GTT	GCT	GAT	GGT	T C A G	
	GTC	GCC	GAC	GGC		
	GTA	GCA	GAA	GGG		

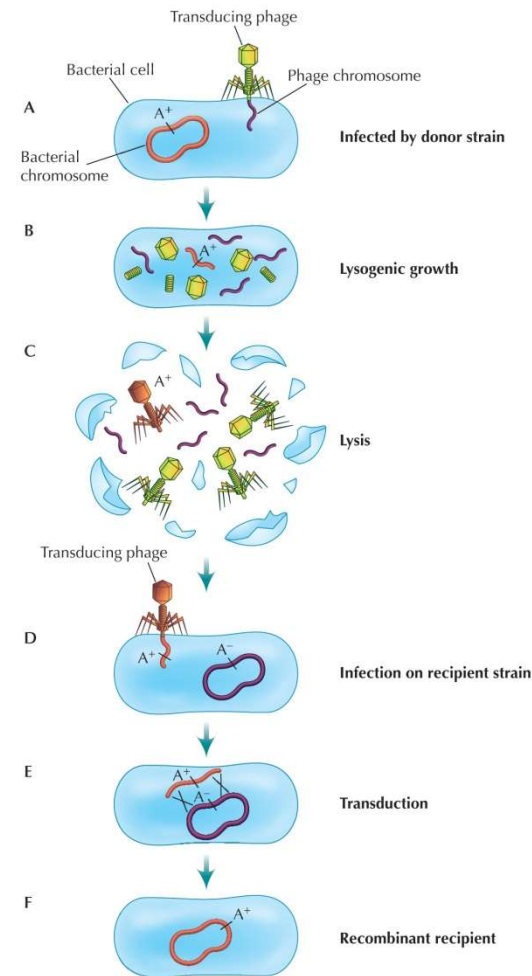
Απόκτηση εξωγενών γονιδίων (οριζόντια μεταφορά)

- ▶ Τα εξωγενή γονίδια συνήθως κωδικοποιούν:
  - ▶ αδρανοποιητικά ένζυμα ή
  - ▶ τροποποιημένους στόχους
- ▶ Η απόκτηση γίνεται με:
  - ▶ Μεταγωγή
  - ▶ Σύζευξη
  - ▶ Μετασχηματισμό

Μεταγωγή (transduction)

- ▶ Η μεταβίβαση γενετικού υλικού μέσω βακτηριοφάγων ανάμεσα σε δύο “συγγενή” βακτήρια
- ▶ Οι βακτηριοφάγοι είναι ιοί που προσβάλλουν τα βακτήρια
- ▶ Ο ρόλος των φάγων στη μεταβίβαση της αντοχής είναι περιορισμένος

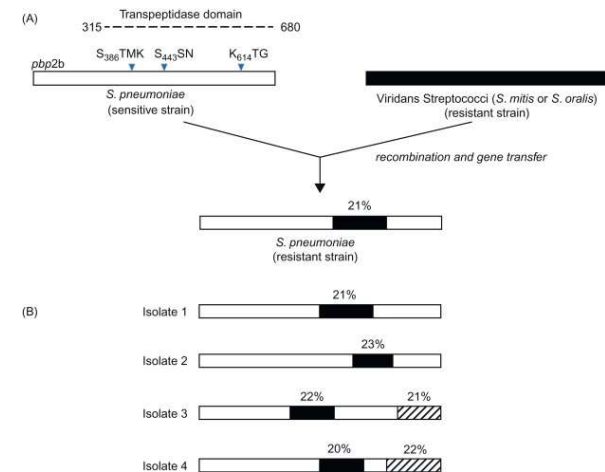
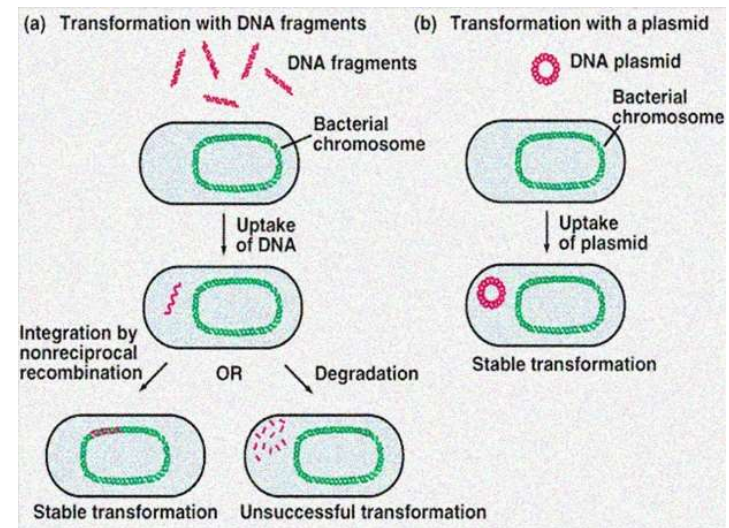
Μετασχηματισμός (transformation)

- ▶ Η διαδικασία πρόσληψης μορίων DNA, τα οποία έχουν προκύψει από τη λύση άλλων βακτηρίων και βρίσκονται “ελεύθερα” στο περιβάλλον
- ▶ Το ξένο DNA εισέρχεται στο κύτταρο – δέκτη και με ανασυνδυασμό ενσωματώνεται στο χρωμόσωμα του δότη σχηματίζοντας “μωσαϊκά” γονίδια
- ▶ Η ενσωμάτωση του DNA είναι εφικτή όταν προέρχεται από “συγγενή” βακτήρια
- ▶ Συνήθης διαδικασία σε Gram(+) κόκκους

Π.χ.: *S. pneumoniae*

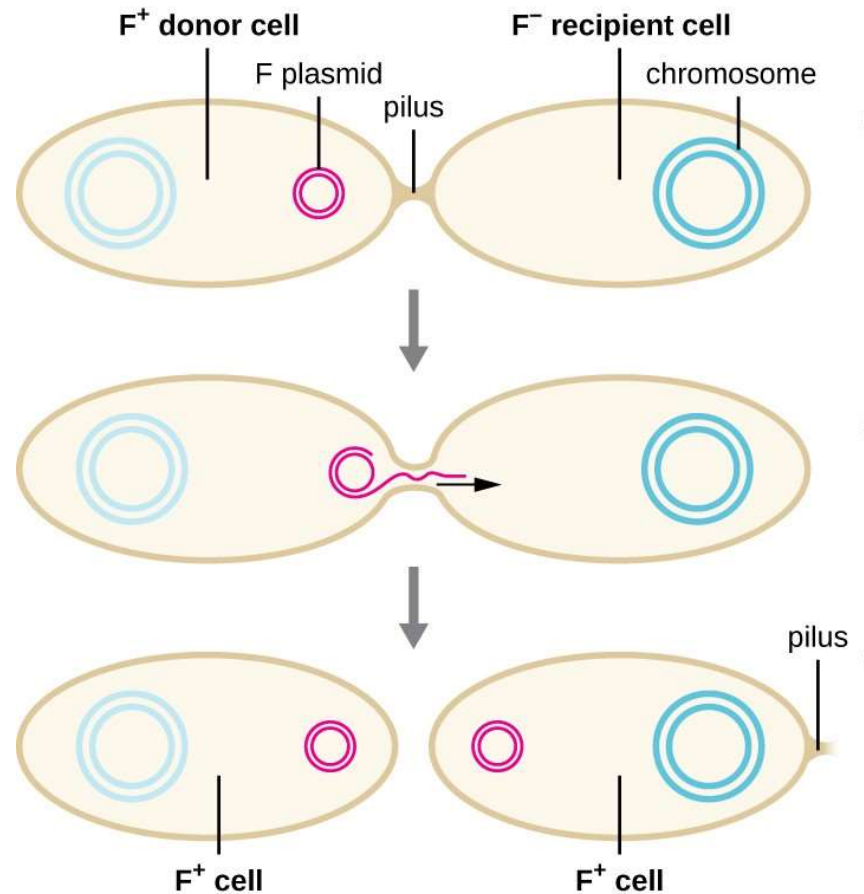
Τροποποιημένες PBPs: **1a**, 1b, 2a, **2b**, **2x**, 3

Κωδικοποιούνται από *pbp* “μωσαϊκά” γονίδια που έχουν προκύψει από ενσωμάτωση τμήματος *pbp* από Viridans Streptococci με μετασχηματισμό και ομόλογο ανασυνδυασμό

Σύζευξη (conjugation)

- ▶ Ο κυριότερος μηχανισμός μεταβίβασης γονιδίων αντοχής στα Gram (-) βακτήρια
- ▶ Η μεταβίβαση του γενετικού υλικού γίνεται με τα πλασμίδια, τα οποία μπορεί να φέρουν ένα ή περισσότερα γονίδια αντοχής (πλασμίδια πολλαπλής αντοχής)
- ▶ Απαιτείται άμεση επαφή μεταξύ δύο βακτηρίων (δότη και δέκτη), η οποία εξασφαλίζεται με ειδικά ινίδια (συζευκτικά -αυτομεταφερόμενα πλασμίδια)

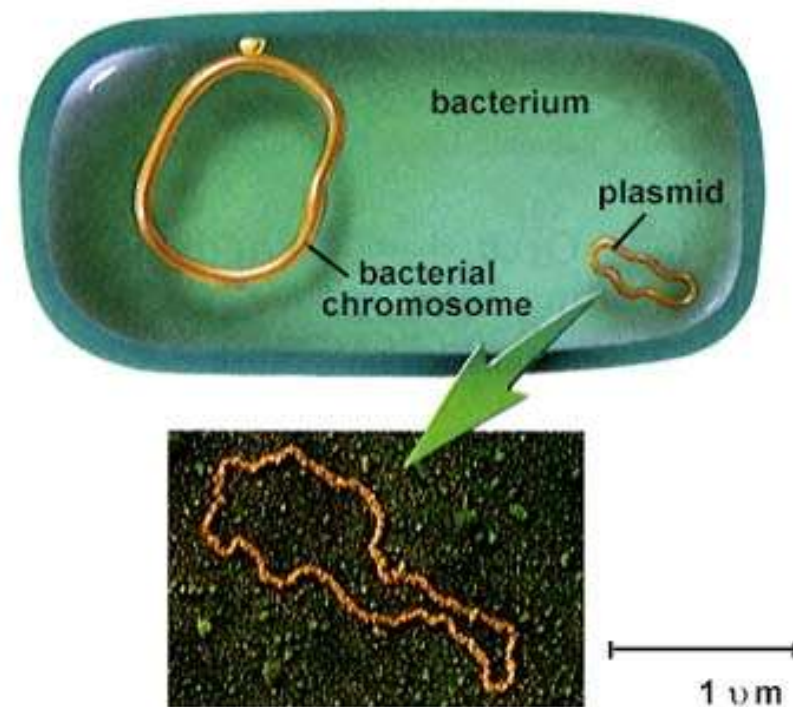

Φορείς γονιδίων αντοχής

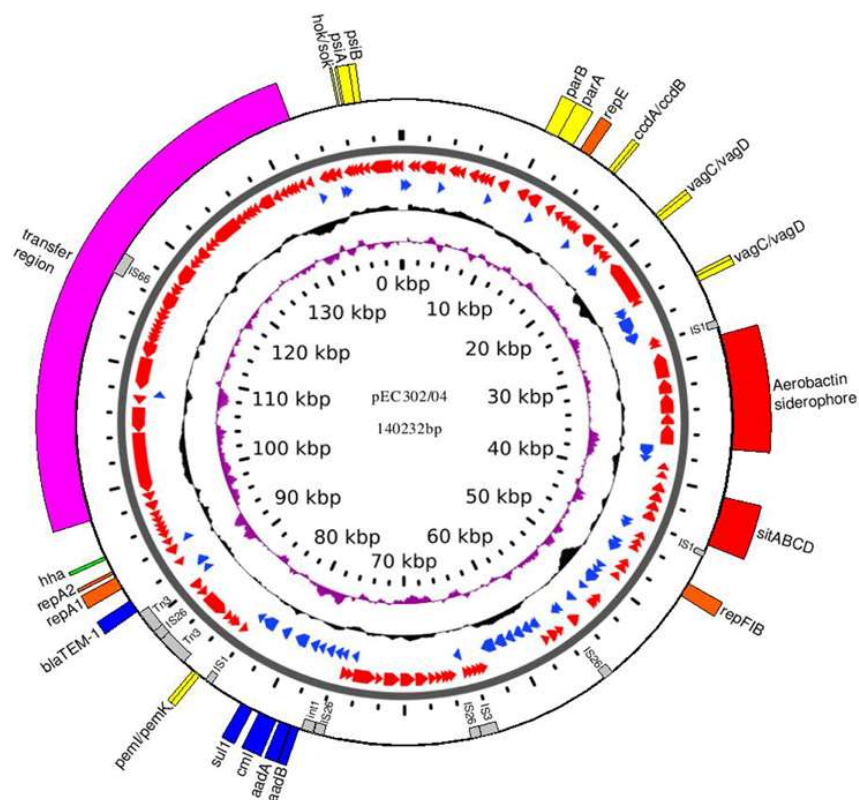

Εξωχρωμοσωμικές γενετικές μονάδες (πλασμίδια)

- ▶ **Πλασμίδια**
- ▶ Μεταθετά στοιχεία
  - ▶ Αλληλουχίες εισδοχής
  - ▶ Transposons
- ▶ Integrans

Εξωχρωσωμικές γενετικές μονάδες (πλασμίδια)

- ▶ Δίκλιωνα, κυκλικά μόρια DNA
- ▶ 2% της γενετικής πληροφορίας (5-100 γονίδια)
- ▶ Ένα ή περισσότερα πλασμίδια/βακτήριο συνήθως σε 2-50 αντίγραφα /κύτταρο
- ▶ Αντιγράφονται αυτόνομα σε σχέση με το βακτηριακό χρωμόσωμα
- ▶ Ενίοτε ενσωματώνονται στο χρωμόσωμα (επισώματα)
- ▶ Περιέχουν γονίδια αντοχής σε αντιβιοτικά και γονίδια για την μεταφορά τους από το ένα βακτήριο στο άλλο
- ▶ Στα πλασμίδια μπορούν να ενσωματωθούν μεμονωμένα γονίδια αντοχής, τρανσποζόνια (Tn) ή ιντεγκρόνια (Int)

Φορείς γονιδίων

- ▶ Πλασμίδια
- ▶ **Μεταθετά στοιχεία**
  - ▶ Αλληλουχίες εισδοχής
  - ▶ **Transposons**
- ▶ Integrons

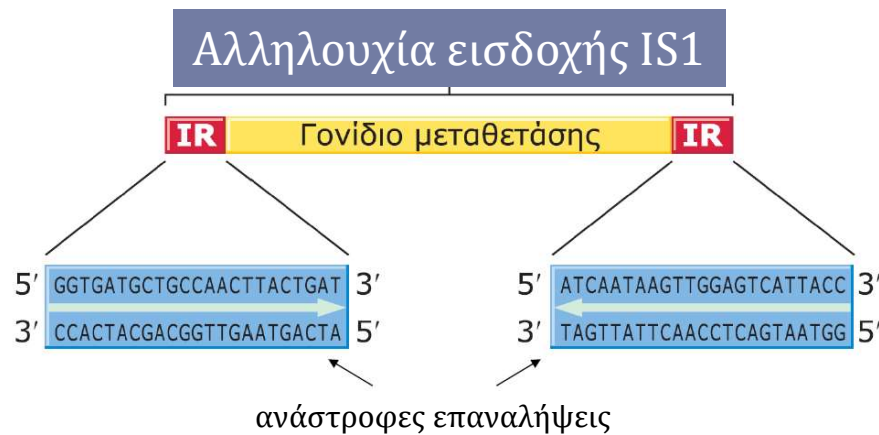
Μεταθετά στοιχεία

- ▶ Ακολουθίες DNA, οι οποίες μπορούν να μετακινηθούν από μία θέση σε άλλη ή από ένα μόριο DNA σε άλλο (“jumping genes”)
  - ▶ Η παρουσία τους ανακαλύφθηκε αρχικά (1930-1950) στο καλαμπόκι (McClintock Barbara - βραβείο Nobel 1983)
  - ▶ 1960's: Απομόνωση μεταθετών στοιχείων από *Escherichia coli*
  - ▶ Αποτελούν σημαντικό συστατικό όλων των γονιδιωμάτων
  - ▶ Υπάρχουν δύο κατηγορίες μεταθετών στοιχείων στα προκαρυωτικά
    - ▶ Αλληλουχίες εισδοχής
    - ▶ Transposons
-

Φορείς γονιδίων

- ▶ Πλασμίδια
- ▶ **Μεταθετά στοιχεία**
  - ▶ **Αλληλουχίες εισδοχής**
  - ▶ Transposons
- ▶ Integrons

Αλληλουχίες εισδοχής / Insertion sequences (IS elements)

- ▶ Τα απλούστερα μεταθετά στοιχεία
- ▶ Περιέχουν ένα ή δύο γονίδια που είναι απαραίτητα για τη μετακίνησή τους (τρανσποζάση & ρυθμιστική πρωτεΐνη)
- ▶ Πλαισιώνονται από ανεστραμμένες επαναλαμβανόμενες αλληλουχίες (IR)
- ▶ Είναι ευρέως διαδεδομένα, τόσο σε βακτηριακά χρωμοσώματα όσο και σε πλασμίδια
- ▶ Μέγεθος: 700-5000 bp
- ▶ Το συνηθισμένο σύστημα ονομασίας που χρησιμοποιείται, είναι IS_n , όπου n ένας αριθμός (π.χ. IS1, IS2, IS3, IS10, IS50, IS911, IS26 κ.λ.π)
- ▶ Το γονιδίωμα του *E. coli* μπορεί να περιέχει 20 IS elements.

Φορείς γονιδίων

- ▶ Πλασμίδια
- ▶ **Μεταθετά στοιχεία**
  - ▶ Αλληλουχίες εισδοχής
  - ▶ **Transposons**
- ▶ Integrans

Transposons - Tn

- ▶ Είναι μεγαλύτερα από τα IS elements γιατί περιέχουν και άλλα γονίδια εκτός από τα απαραίτητα για τη μετακίνησή τους
    - ▶ π.χ. γονίδια ανθεκτικότητας σε αντιβιοτικά
  - ▶ Υπάρχουν δύο τύποι προκαρυωτικών Tn
    - ▶ Σύνθετα Tn
    - ▶ Απλά Tn
  - ▶ Μηχανισμοί μετακίνησης
    - ▶ Συντηρητικός: αποκοπή από την αρχική θέση και ένθεση στη νέα
    - ▶ Αντιγραφικός: δημιουργία αντιγράφου, παραμονή στην αρχική θέση
    - ▶ Σε κάθε περίπτωση συμβαίνει **διπλασιασμός αλληλουχίας στη θέση ένθεσης**
-

Τύποι προκαρυωτικών Transposons

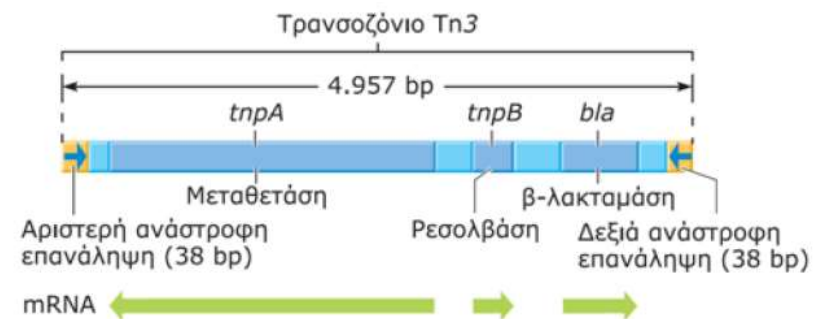
Σύνθετα Tn

- ▶ Περιέχουν γονίδια συνήθως αντοχής σε αντιβιοτικά που πλαισιώνονται από IS elements σε παράλληλη ή αντιπαράλληλη διάταξη
- ▶ Τα IS elements περιέχουν τα γονίδια για την μετάθεση και τις ακολουθίες αναγνώρισης για τη μετακίνηση

Απλά Tn

- ▶ Περιέχουν επίσης γονίδια (π.χ. αντοχής σε αντιβιοτικά)
- ▶ Πλαισιώνονται από μικρού μήκους (<50bp) ανάστροφες επαναλήψεις (IR) και όχι από IS elements
- ▶ Περιέχουν το γονίδιο της τρανσποζάσης και της ρεσολβάσης (ένζυμο που μετέχει στη διεργασία του ανασυνδυασμού κατά τη μετακίνηση)

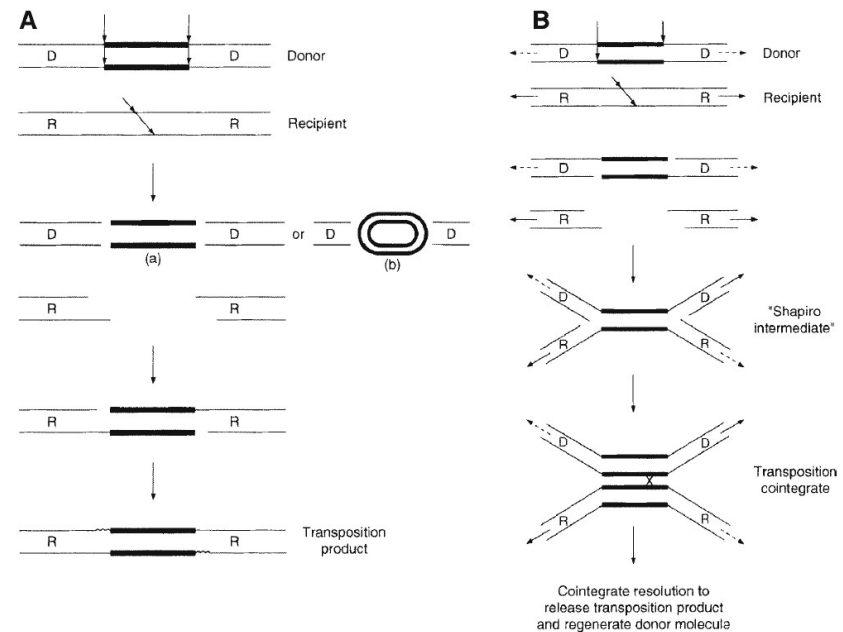
Διαδικασία μετάθεσης

Συντηρητική μετάθεση (Cut and paste)

Εκτομή και εισδοχή σε μια νέα θέση

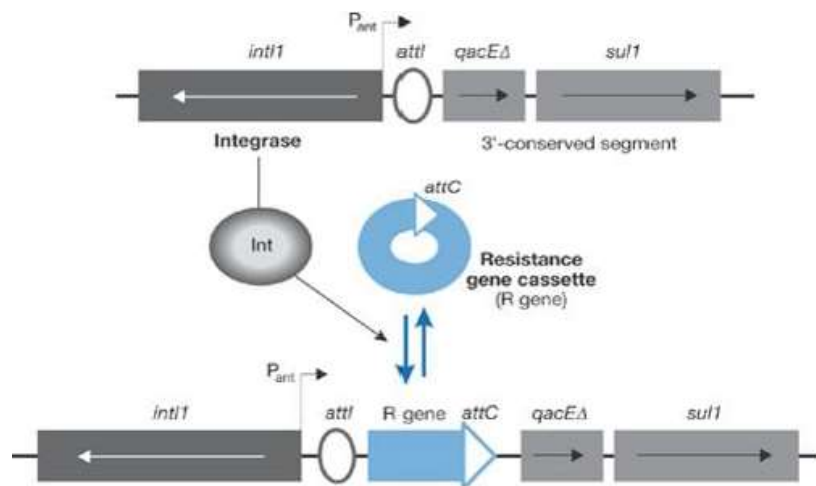
Μετάθεση με αντιγραφή

Άμεσος ανασυνδυασμός του δότη και της θέσης στόχου, με αποτέλεσμα την αντιγραφή του μεταθετού στοιχείου του δότη

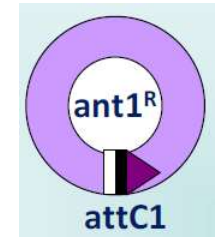
Φορείς γονιδίων

- ▶ Πλασμίδια
- ▶ Μεταθετά στοιχεία
  - ▶ Αλληλουχίες εισδοχής
  - ▶ Transposons
- ▶ **Integrans**

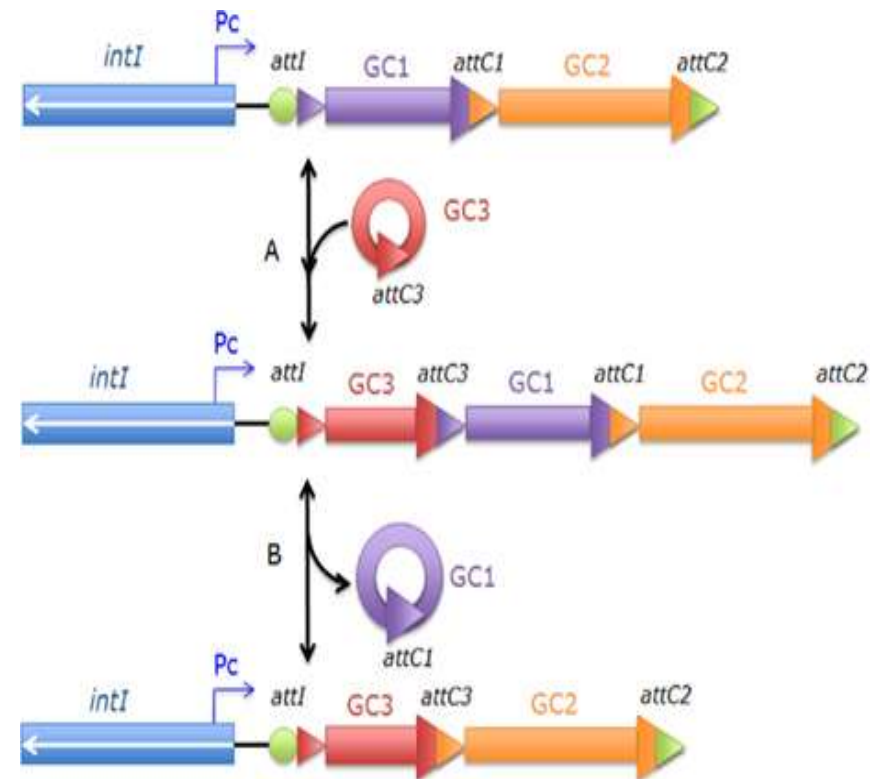
Integrans

- ▶ Μεταθετά γενετικά στοιχεία ικανά να αναγνωρίζουν και να ενσωματώνουν γονιδιακές κασέτες
- ▶ Χαρακτηρίζονται από την παρουσία τριών δομικών στοιχείων:
  - ▶ την ιντεγκράση (*intI*)
  - ▶ την ειδική θέση ανασυνδυασμού (*attI*) για την ενσωμάτωση της κασέτας
  - ▶ έναν υποκινητή (P) για την έκφραση των ενσωματωμένων γονιδιακών κασετών
- ▶ Οι γονιδιακές κασέτες είναι μικρά μεταθετά στοιχεία, τα οποία περιλαμβάνουν ένα μόνο γονίδιο και μια θέση ανασυνδυασμού (*attC*), γνωστή ως 59-be.
- ▶ Τα ιντεγκρόνια μετακινούνται με πλασμίδια και τρανσποζόνια, ενώ έχουν βρεθεί και στο βακτηριακό χρωμόσωμα

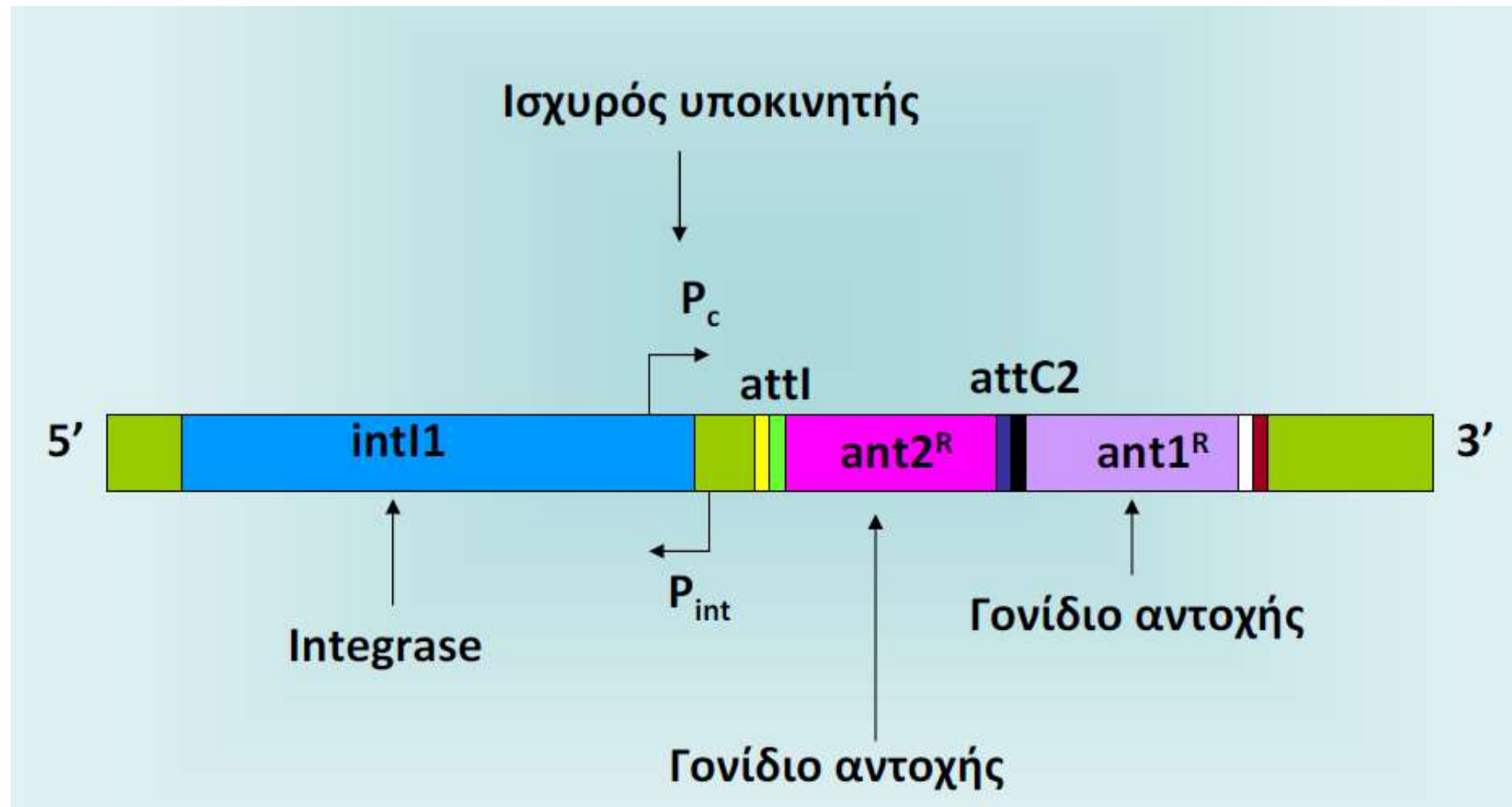

Απόκτηση γονιδιακής κασέτας

- ▶ Τα integrons αποκτούν νέες γονιδιακές κασέτες με ανασυνδυασμό μεταξύ της *attC* θέσης της κασέτας και της θέσης *attI* του integron.
- ▶ Κάθε γονίδιο που ενσωματώνεται στην *attI* περιοχή ακολουθείται από μια ένα 59bp (*attC*).
- ▶ Τα «νέα» γονίδια ενσωματώνονται προς την 5' περιοχή, μεταξύ δηλαδή των ήδη ενσωματωμένων και του υποκινητή).
- ▶ Οι γονιδιακές κασέτες φέρουν γονίδια για παραγωγή β-λακταμασών, αντοχή σε αμινογλυκοσίδες, χλωραμφαινικόλη, τριμεθοπρίμη, κ.ά.
- ▶ Οι κασέτες μπορούν επίσης να αφαιρεθούν ως κυκλικά μόρια με ανασυνδυασμό των θέσεων *attI* & *attC* ή *attC* & *attC*.

Ολοκληρωμένη μορφή ενός **integron**

Γενετική βάση της αντιμικροβιακής αντοχής

➤ Τα βακτήρια αποκτούν αντοχή σε έναν αντιμικροβιακό παράγοντα με διάφορους μηχανισμούς

1. Μεταλλάξεις

2. Γενετική μεταφορά
Μετασηματισμός
Μεταγωγή
Σύζευξη

Φορείς γονιδίων αντοχής

- ▶ Πλασμίδια
- ▶ Μεταθετά στοιχεία
  - Αλληλουχίες εισδοχής
  - Transposons
- ▶ Integrons

3. Βιοχημικοί μηχανισμοί

Μειωμένη πρόσληψη

Επίτευξη εναλλακτικών μονοπατιών

Παραγωγή ενζύμων

Ενδογενής αντοχή

Ερωτήσεις?
